

«СТО ГОДИН ЩАСТЯ» ВЕРОНІКИ ТУШНОВОЇ: ПОЕЗІЯ СЕРЦЯ ЧИ МУЗИКА ДУШІ?

Ліричні твори В. Тушної пізнього періоду аналізуються в автобіографічному аспекті. Особлива увага звертається на мотив «обділеності щастям», притаманний поколінню поетів-фронтовиків. В результаті дослідження робиться висновок про увіковічення ліричного доробку поетеси у музичних творах як свідчення нерозривної єдності музики й літератури.

Ключові слова: покоління, лірика, камерна поезія, мотив обділеності, естетична проблема, музичний твір, трагічна інтонація.

Лирические произведения В. Тушновой позднего периода анализируются в автобиографическом аспекте. Особое внимание уделяется мотиву «обделенности счастьем», свойственному поколению поэтов-фронтовиков. В результате исследования делается вывод об увековечивании лирического наследия поэтессы в музыкальных произведениях как свидетельстве неразрывного единства музыки и литературы.

Ключевые слова: поколение, лирика, камерная поэзия, мотив обделенности, эстетическая проблема, музыкальное произведение, трагическая интонация.

V. Toushnova's lyric works of the later period are subjected to the analysis in terms of autobiographical aspect. Special attention is paid to the motif of «deprivation of happiness» that is so characteristic of the generation of front-line poets. The results of literary studies help to effectuate the conclusion in respect of perpetuating the lyrical heritage of the poetess-songstress in musical compositions, the same being the evidence of the inseparable unity of music and literature.

Key words: generation, lyrics, chamber poetry, motif of «deprivation of happiness», esthetical problem, musical compositions, tragically intonation.

Магія слова, ейфорія вірша, одержимість поезією – це наркоз покоління поетів-фронтовиків, покоління, налаштованого епохою на щастя, яке, на жаль, потрапило у смертельну засідку. З огляду на те, як розпочалася у роки війни літературна доля **Вероніки Тушної** (1915-1965), вона межує із поколінням хлопчиків-фронтовиків. Проте Вероніка старша роками й багатша досвідом довоєнного життя: встигла вийти заміж, втратила чоловіка, виростила дочку:

*Я напишу ей буквы на листе,
Я нарисую зайчика в тетради.
Я засмеюсь – ее улыбки ради.
Я буду плакать после, в темноте... [5, с. 95].*

Її покоління готувалося до всесвітнього триумфу, а потрапило на мінне поле історії: потрібно було пояснити собі й світові, до яких метаморфоз

спричинилась війна у свідомості сучасників. І вони намагалися це обережно зробити, кожний на власний розсуд: Кедрін – використанням історичних паралелей, Твардовський – мандрівками Тьоркіна на той світ, Симонов – командирською хронікою війни. Що могла додати до цього літопису лікарка тилового шпиталю В. Тушнова? Її першу збірку «Первая книга» (1945) одразу ж було охарактеризовано як «камерну». Камерність, абсолютно повноправна у сфері музики, у тогочасних літературних дебатах набула характерної тональності важкого докору, що загалом відповідало прямотинності й жорсткості повосенних критичних оцінок. У підсумковій доповіді про радянську літературу 1944-1945 років, де Ніколай Тихонов назвав серед імен молодого поетичного покоління і В. Тушнову, неспхально згадувалася «дивна лінія смутку, серпанок якої огортає ледь не всю поезію фронтовиків. Я не закликаю до хвацького танку над могилами друзів, але я проти туману

жалю, який закриває нам шлях» [4, с. 7]. Відтоді й до кінця життя поетеси кожна нова збірка таврувалася горезвісною «камерністю», а також відчуженням і презирством моторних літературних критиків, які закидали Тушновій «переспіви надуманих переживань в дусі салонної лірики Ахматової» [4, с. 7]. Цей вирок лунав настільки загрозливо, що навіть і через сорок років Андрій Турков розпочав свій нарис про Тушнову з реабілітації терміну «камерна поезія», з очищення його від тогочасної догматичної прямолінійності, на відміну від цілком прийнятної локалізації у музичній сфері.

Але Тушнова створювала власну музику у сфері літератури...

Вродлива темнокоша жінка з печальними очима, «східна красуня», як її називали колеги по літературному цеху, з м'яким характером, яка понад усе полюбляла дарувати подарунки, і не лише близьким, а й просто друзям, поетеса, з віршами якої під подушкою засинало ціле покоління дівчат, сама переживала трагедію почуття, що осяяло її останні роки на Землі і обдарувало творчість потужною і благодатною енергією любові.

«Розкріпачення» теми кохання у середині 50-х років, під час так званої *першої відлиги*, призвело до безкінечного тиражування одноманітних ситуацій і переживань у творчості деяких тогочасних авторів, вірші яких були позбавлені справжньої емоційної напруги. Тушновій пощастило: почуття, що спричинилося до з'яви її останньої поетичної збірки «Сто часів щастя» (1965), за усіма ознаками було важким і драматичним.

Фатальне знайомство поетеси з письменником Олександром Яшиним відбулося у дуже складний для нього період оскаженілого цькування через публікацію оповідання «Рычаги», пізніше вилученого з усіх антологій. Лише Вероніка підтримала Яшина, відіграла і оживила його похмуру душу. Пізніше і гірке кохання, що виникло за таких непростих обставин, навряд чи було приречене на щасливий фінал:

*Помню первую осень,
Когда ты ко мне постучал,
Обнимал мои плечи,
Гладил волосы мне и молчал* [5, с. 256].

Яшин мовчав, бо не хотів брехати й обнадіювати: він був одружений і не міг залишити дружину й дітей, та Вероніка навіть не припускала такої думки:

*Стоит между нами
Не море большое –
Горькое горе,
Сердце чужбое...* [5, с. 321].

Вони зустрічалися таємно, в інших містах, готелях, але більш за все полюбляли лісові прогулянки, блукали цілими днями, палили багаття, ночували в мисливській сторожці:

*Всё необычно этим летом странным:
И то, что эти ели так прямы,
И то, что лес мы оццущаем храмом,
И то, что боги в этом храме – мы!* [5, с. 231].

Проте всеохопне відчуття дива поряд із друїдичними мотивами поклоніння природі й усвідомлення її величі було, на жаль, нетривким. Повертаючись до Москви, Яшин просив Вероніку виходити за дві-три зупинки, щоб їх не бачили разом. Та попри всі його зусилля приховати стосунки з Тушною не вдається; літературними колами столиці поповзли чутки, плітки, пересуди... Друзі засуджують його, в родині назріває справжня трагедія. Єдиним документальним свідченням тих подій виявились спогади Федора Абрамова (через святенництво радянської літературної критики їх було вилучено з усіх зібрань творів письменника), які побачили світ вже у 1996 році в архангельській газеті «Правда Севера»: «Розумію, добре розумію, як ризиковано торкатися такої делікатної царини людських відносин, як любов двох людей, та ще й немолодих, знаних... Знову примусити кровоточити іще, можливо, не зовсім загоєні рани у близьких, знову оживити полум'я пристрастей, які колись викликали стільки осуду і відчуження...» [4, с. 13]. На жаль, це смуток запізненого каяття, позаяк, як і більшість, Абрамов засуджував стосунки Яшина «на стороні», вбачаючи у них суто банальний адюльтер.

Велич поета, за Л. Аннінським, полягає у нерозв'язаності його таємниці; не обов'язково формулювати її у тривіальну ситуацію завжди трагічного «любовного трикутника», обриси якого проглядають крізь цнотливий серпанок поетичних рядків Тушнової:

*Но ты в другом, далеком доме
И даже в городе другом.
Чужие властные ладони
Лежат на сердце дорогом* [5, с. 230].

Тут ідеться про напрочуд потужний і далеко не особистий мотив обділеності щастям, суголосний творчості багатьох тогочасних поетів, приналежних до вибитого війною покоління:

*А гуси летят в темноте ледяной,
Тревожно и хрипло трубя...
Какое несчастье
Случилось со мной –
Я жизнь прожила
Без тебя* [5, с. 308].

Яшин, не витримуючи тиску зовнішніх обставин, вирішує припинити стосунки з Веронікою:

*Меня одну во всех грехах вина,
Всё обсудив
И всё обдумав трезво,*

*Желаешь ты, чтоб не было меня...
Не беспокойся –
Я уже исчезла [5, с. 312].*

У цей найважчий період в житті Тушнова створює свої найяскравіші і найболючіші поезії: «Поезія – не ряд заримованих рядків, а живе людське серце, в якому ці рядки народились...» – саме так вона визначає суть поетичної творчості [1, с. 1]. Звідси й світла лірична інтонація, і глибоке розуміння емоційного всесвіту людини, і перш за все жінки. Фактично вірші, що увійшли до останньої прижиттєвої збірки поетеси «Сто часов счастья», звучать гімном *еретичній етиці*, відокремленій від моралі, яка, за Ю. Крістєвою, у житті породжує зв'язки, думки, і в тому числі нестерпну думку про смерть: еретика не є смертю, а любов'ю [2, с. 676]. Смерть невіддільна від пізнього кохання, адже життя вже давно зайшло за половину і у ньому запізно щось викреслювати чи переписувати: на це просто немає часу. Вероніка, якій ледве виповнилося 50, помирала у важких муках не лише від страшної хвороби (рак), але й від туги за коханим. З типографії у лікарню поспіхом привезли сигнальний примірник «Ста часов счастья», Тушнова обережно тримала в руках свою останню книгу – щоденник нестерпної любові:

*Сто часов счастья,
Чистейшего, без обмана...
Сто часов счастья!
Разве этого мало? [5, с. 236].*

В останні дні перед смертю вона, яка літала на край світу, щоб тільки побачити коханого, заборонила пускати його до себе в палату. Прекрасна Вероніка прагнула залишитися у спогадах Яшина веселою, жвавою красунею, тому й попрощалась з ним задалегідь:

*Я стою у открытой двери.
Я прощаюсь, я ухожу.
Ни во что уже не поверю, –
Всё равно
Напиши,
Прошу!
Чтоб не мучиться поздней жалостью,
От которой спасенья нет,
Напиши мне письмо, пожалуйста,
Вперед на тысячу лет.
Не на будущее,
Так за прошлое,
За упокой души,
Напиши обо мне хорошее.
Я уже умерла. Напиши! [1, с. 10].*

Поетеси не стало 7 липня 1965 року. Смерть Вероніки стала для Яшина важким потрясінням: як і пророкувала Тушнова, лише тепер він знайшов у собі сили оприятити своє палке почуття, але вже у віршованому некролозі:

*Думалось, всё навечно,
Как воздух, вода, свет:
Веры её беспечной,
Силы её сердечной
Хватит на сотню лет.
С горем не в силах справиться,
В голос реву,
Зову [1, с. 21].*

Лише на три роки, сповнених пекучого болю й невимовної туги за коханою, пережив Яшин поетесу. Діагноз, від якого помер письменник, пролунав так само зловісно: рак. Загалом же, доля цієї яскравої пари чимось нагадує перевернуту казкову алюзію: «І жили вони довго й щасливо, і померли в один день». Тушнова і Яшин народилися в один день – 27 березня... Як тут не пригадати класичне: «Бывают странные сближенья!».

Від самого початку назвою кожній збірці В. Тушнкової слугували її поетичні рядки, проте найулюбленишим і найвизначнішим виявився ось цей: «Не отрекаются, любя». Саме після появи означеного твору до Вероніки прийшла справжня популярність, а її поетичний голос швидко набрав потужності і висоти, відважно витіснивши на задній план оспівування «соціалістичних звершень»:

*За это можно всё отдать,
И до того я в это верю,
Что трудно мне тебя не ждать,
Весь день не отходя от двери [5, с. 168].*

Ні, це не Сольвейг, що терпляче чекає на березі, не Пенелопа, що в очікуванні схилилася над шиттям, не Ярославна зі своїм голосінням і не Андромаха, що провела чоловіка на битву, а радше пристрасна жриця кохання, що не визнає моральних законів і не відає жодних перепон – така собі сублімація *ерос* та *агапе* в одній особі. Утім, суспільство завжди розокремлювало подружню любов та її молодшу сестру – любовну пристрасть. Ще у Стародавній Греції розрізняли Афродіту Пандемос, тобто загальну, вуличну, земну, яка завідувала егоїстичним почуттям, та Афродіту Уранію, небесну, ту, що освітлювала кохання самовіддане. Богині суперничали не лише на Олімпі, а й у серцях простих смертних, а «третейським суддею» завжди виступала суспільна мораль.

Та повернімося до поезії В. Тушнкової. Через два десятиліття після смерті поетеси забутий твір, немов Фенікс, віднаходить своє нове життя, але вже у новій, музичній іпостасі: Алла Пугачова, яка на той час приховувала свої композиторські здібності під псевдонімом «Горбонос», наважилась відродити прекрасні ліричні рядки. Очевидно, «жінці, яка співає», як нікому, вдалося у хвилюючій музичній темі та самобутній манері виконання відтворити високе і тремтливе почуття, закодоване Веронікою Тушнковою у прекрасних поетичних рядках.

У долі цього музичного твору спостерігається явище дивовижної живучості і свіжості, вічної

новизни старого. Естетичною проблемою, на думку І. Дунаєвського, є питання, чи причина цього явища полягає в особі автора [3, с. 82], чи існує таємниця самого твору? Парадокс полягає також і у тому, що довкола лунає напрочуд багато музики, яка проте не має для нас вагомого значення, лишаючись хіба що «милою оздобинкою», прикрасою, яка має бути

насамперед гарною і в жодному випадку не повинна непокоїти, жахати чи хвилювати [6, с. 4]. Мистецька загадка зворушливого романсу, створеного у тандемі Тушнова-Пугачова якраз і полягає у намаганні схвилювати слухача, занурити його (чи радше – її) у бездонну глибину найшляхетнішого з людських почуттів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вероника Тушнова. Все стихотворения. Стихия. Tushnova [Електронний ресурс] / Вероника Тушнова. – Режим доступу : <http://www.litera.ru/stixiya/razval/tushnova.html>.
2. Крістева Ю. Stabat mater / Юлія Крістева // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / [за ред. М. Зубрицької]. – Львів : Літопис, 2001. – С. 662–679.
3. Мархасев Л. Серенада на все времена. Книга о русском романсе и лирической песне / Лев Мархасев. – Л. : Советский композитор, 1988. – С. 72–82.
4. Турков А. Её звезда : [предисловие] / Андрей Турков // Не отрекаются любя. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – С. 6–16.
5. Тушнова В. Не отрекаются любя : Стихи / Вероника Тушнова ; [сост. Н. Розинская]. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 336 с.
6. Харнонкурт Н. Музыка як мова звуків : Шлях до нового розуміння музики / Ніколас Харнонкурт. – Суми : Собор, 2002. – 184 с.
7. Хто боїться фемінізму? : Погляд по той бік реакції / [за ред. Енн Оуклі та Дж. Мітчелл]. – Львів : Ахілл, 2005. – 340 с.

Рецензенти: Мегела І.П., д.філол.н, професор,
Науменко А.М., д.філол.н., професор

© Павлюк Х.Б., 2009

Стаття надійшла до редколегії 29.10.09